

Rəqəmsallaşmaya yaşıl işıq

Babaların əmanətini əsrin saxlancında qoruyaq

Artıq UNESCO səviyyəsində bəşəriyyətin qiymətli mədəni irsini təşkil edən Azərbaycanda aşiq sənəti özünün tarixi kökləri və milli ruh aşılması ilə öyünə bilər. Dövlət səviyyəsində qayğı göstərilən sahələrdən biri də məhz ozan-aşiq sənətidir.

Kollektiv mahiyyətli el yaradıcılığı, xalq istedadı hər zaman sevilib. Qopuz çalılıb, dastan bağlayan, söz qoşub, mahnı oxuyan, ürəkləri, zehinləri işıqlandıran ozanlıq özünün yetkin mərhələsinə Dədə Qorqudun təmsalında çatıb. “Qolça qopuz götürüb, eldən-elə, bəydən-bəyə ozan gəzər, ər comərdin, ər nakəsin ozan bilir, elinizdə çalıbaydan ozan olsun, azıb gələn qazayı Tanrı sovsun...”

Məna etibarı ilə “ozan-aşiq-aşiq” kəlmələri eşq yolçusu, ilahi eşqə tapınan kimi ehtiva olunur. Ulu Göyçə, Borçalı, Gəncəbasar, Şirvan elləri Azərbaycan aşiq sənətinin mərkəzləri kimi tanınır. Bu mahalların aşıqları hər zaman ürəkləri nurlandıran çıraq olublar. Təsadüfi deyil ki, anadan olmasının 140 illiyini qeyd etdiyimiz dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyli “Aşiq sənəti” məqaləsində yazırdı: “Aşiq xalqın ən sevimli nəğməkarıdır. Aşiq sənəti... xalqa, kütlələrə daha yaxındır, xalqın həyəcan və arzularını, xalq musiqisinin başqa növlərinə nisbətən daha parlaq əks etdirir; aşiq ictimai mövqeyinə görə kəndliyə, zəhmətkeş xalqa yaxındır... Aşiq sənəti xalqın öz yaradıcılığıdır”. 150 illiyi yaxınlaşan ilk anadilli qəzetimiz “Əkinçi”nin yaradıcısı, böyük maarifçi Həsən bəy Zərdabi isə “Bizim nəğmələrimiz” məqaləsində azərbaycançılıq ruhunun aşılmasında aşiq sənətini belə səciyyələndirib: “Bizim Qafqaz müsəlmanlarına heç bir yazı və dil ilə deyilən söz o qədər əsər etməz, necə ki, şeir ilə deyilən söz. Ələlxüsus, nəğmələr ilə ki, xoş sövq ilə oxunur... Aşıqlar toylarda oxuyanda, onlara qulaq asanlara baxın. Bu zaman qulaq asanlar elə hala gəlirlər ki, bəis-tilahi-türk, ətın kəssən də, xəbəri olmaz. Elə ki, sonra toy qurtardı, aşıqlar evlərinə getdi, 5–10 gün uşaqlar gecə-gündüz oxuya-oxuya gəzirilər və bir-birinin qələtlərini düzəldirlər”.

Folklorşünas alimlərimiz də aşıqları təkcə qoşma, gəraylı oxuyan, dastan söyləyən sənətkarlar kimi deyil, həm də müdrik və zəkali ustad, “el anası” kimi dəyərləndiriblər. Radiomuzun, televiziyaımızın fondlarında aşiq musiqisinə dair çoxsaylı nümunələr saxlanılır. Amma zaman keçdikcə bunların qorunması müşkülə çevrilir. Lentlər quruyub xarab olur, keyfiyyətini itirir. Bu isə həmin sərvətin itirilməsi ilə bağlı əndişələr yaratmaya bilməz.

Bu da var ki, gənc həvəskarlar arasında aşıqlığın aşıqları çox olsa da, bu sənətin tədrişi pərakəndə aparılır, ustad dərsləri daha çox fərdi qaydada, klub dərnəklərində olur. Odur ki, yazıya köçürülmüş dastanların, havacatların, mahnıların əyani vasitə kimi uzunmüddətli, ciddi şəkildə mühafizəsi zərurəti ortaya çıxır. Bu sahənin qənimət nümunələri də tezliklə rəqəmsallaşdırılmalı, etibarlı mirasə çevrilməlidir. Yoxsa, ustadların ifasında yazılmış “Koroğlu”, Əslə və Kərəm”, “Şah İsmayıl”,

“Aşiq Qərib”, Abbas və Gülgəz”, “Rüstəm və Söhrab” kimi monumental abidələr, ruh oxşayan qədim havalər bir də hardan ələ düşər? Çalışmalıyıq ki, ustadnamələrlə başlayan, duvaqqapmalarla sona yetən bu milli-mədəni irs nümunələrini də axırda əliçıraqlı axtarmayaq. Elə edək ki, sonda deməyək:

**Alp Ər Tunqa öldümü?
Yaman dünya qaldımı?
Fələk üçün aldımı?
İndi ürək dağlanır...**

Bu sahədə son illərdə görülən işlər də yox deyil. Heydər Əliyev Fondunun nəşr etdiyi “Qarabağ xanəndələri”, “Muğam ensiklopediyası” – “Azərbaycan xanəndələri”, “Azərbaycan muğamı” kimi CD və DVD disklərdən ibarət albomlar əlamətdardır. Həmçinin, “Azərbaycan diskoqrafiyası” (1900–1940-cı illər), “Muğam ensiklopediyası” kimi internet saytlarının varlığı diqqətəlayiqdir.

Hələ 2017-ci ildən Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası (AMEA) Folklor İnstitutunun “İrs” folklor ansamblının, xalq musiqisi ilə bağlı digər diskləri toplu halında buraxılıb, muğamlar, aşiq havaları, şikəstələr, xalq mahnılarının ömrünə ömür calanıb. Onlayn-kataloqlar, kiberməkanda multimediyə platformaları, hiperyönəlmələr “ümumdünya şəbəkəsinin yaddaşında” həkk olunur və şübhəsiz ki, Azərbaycan musiqisinin dünyada tanınmasında mühüm rol oynayır.

Azərbaycan Aşıqlar Birliyinin sədri, AMEA Ədəbiyyat İnstitutunun şöbə müdiri, Əməkdar elm xadimi, Dövlət mükafatı laureatı, filologiya elmləri doktoru Məhərrəm Qasımlının bu barədə dedikləri:

– Rəqəmsallaşma çox vacib məsələdir. Biz öz gücümüzə son zamanların mətnlərini bu yöndə müəyyən qədər reallaşdırmışıq. Deyərdim ki, bir qədər də gecikmiş məsələdir. Sürətlə bunu ortaya gətirmək lazımdır. Çünki dünya bu sistemin üzərinə gedir və aşiq havalarının, aşiq sənəti ilə bağlı görüntü və audio mətnlərin bu şəkildə gətirilməsi günün tələbidir. Düşünürəm ki, ortaya dövlət

səviyyəsində bir layihə qoyulmalıdır. Həmin layihə Mədəniyyət Nazirliyinin, AzTV-nin, Azərbaycan Dövlət Arxivinin və digər əlaqəli qurumların xətti ilə də ola bilər. Layihə üzrə işçi qrupunun tərkibində işi səmərəli icra etmək üçün musiqişünaslardan, folklorşünaslardan, jurnalistlərdən ibarət heyət olmalıdır. Bu, müəyyən vaxt tələb edir. 1 il–3 il vaxt lazımdır. 20-ci illərdən bəri mətnləri yığıb sistemləşdirmək gərəkdir. Bu zaman daha əvvəlki dövrlər də axtarılmalıdır. Hətta bu məsələlərin bir hissəsi Moskvaya, Sankt-Peterburqa da gedib çıxır. Bu mənada gənişmiqyaslı iş getməlidir.

Sonda bir daha deyək ki, yaradan əllərin, dillərin, avazların yaddaşını çağdaş rəqəmsallaşma yolu ilə yaşatmaq son dərəcə zəruridir.

Ə.ƏLİYEV
XQ